IN MEMORIAM

Slobodan Šnajder – ŠAC

Umro je hrvatski Faust, umro je hrvatski Mefistofeles, umro je knez hrvatske književnosti, Slobodan Šnajder. Badava tamo negde, u nekakvoj Akademiji, Matici, stolovao kojekakav lažni car Šćepan mali, Šac bio je pravi regent ove male duhovne kraljevine. Irena Vrkljan pogrešno je izgovarala njegovo ime, udarajući akcent na prvi slog, time imenica pretvarana je u pridev. Ali tako je i bilo, bio je taj Šnajder, svojim prosudbama *slobodan* prema svemu, osim – prema sebi samom. Samozatajan, pun sumnji, nesiguran i uzdrhtao, makar sve ovo značajke su iz kojih jedino može izrasti veliko delo. Prezime Šnajder, kako je neko utvrdio ovih dana, jedno je od tri najfrekventnija u nemačkoj onomastici, jeste, Šac je poreklom zapravo Nijemac, podunavski Švaba, ali ko od značaja u ovoj zemlji nije sa neke druge strane, od nečije tuđe krvi? Ovaj narod sastoji se od puke balkanske sirotinje i od onog dragocenog dodatka koji mu je darovao svet. Osim toga, Šnajderi, uz Milere, označavaju po pravilu nekakav obrt, zanat, bilo mlinarski, bilo šnajderski, moj prijatelj bio je zapravo krojač, odora, koju sašio je on svome narodu ostaje nezamenljiva. Na one, kojima u toj odeći bilo je tesno, pada zato osobna krivica. Šta mari, ako su takvi u većini. Jer da nije tako, ne bi ova zemlja bila ovakva kakva je, ne bi trpela vođe ovakve kakvi su, ne bi najveće dramsko delo nakon Krležinog, ostalo do danas neodigrano u glavnom nacionalnom teatru. A stvari teku tako jer u tupe glave političara ne može doći da duh, bivstvo jednog ljudskog naroda zavisi najpre od kulture, pre no i od privrede, od pleha oružanih snaga. Sve ovo Slobodan Šnajder zna od početka, makar najglasnija rečenica *Hrvatskog Fausta… sačuvaj me, Bože, srpskog junaštva i hrvatske kulture* – tome kao da protivureči; vreme je međutim, da se dobro pretrese i to "junaštvo" i ta "kultura"!

(Jednom mi je uostalom poverio, kako ovu šaradu uopšte nije sam napisao, nego je čuo od svoje bake…)

Onu trajnu dilemu u čemu se očituju sudbonosne razlike između srpskog i hrvatskog etnikuma, možda je moguće razumeti jednom okolnošću iz fizike, sva je prilika da u nekoj, skoro doslovnoj razlici između dve nacionalne strategije, prepoznaje se prepor između centrifugalnih i centripetalnih sila ove nauke. Nisu li svi postupci hrvatskog sveta, njihove težnje i nade, usmerene, zavitlane ka *unutra* njihovog bivstva; u Srba, naprotiv, sve je isforsirano

onim istim tempom centrifuge, prema *van,* otud neurotsko insistiranje na ograđenosti hrvatstva kod jednih, nasuprot onom što stoji u srpskom kliničkom kartonu – njihova osiona sklonost ka prostiranju prema sve većem obimu. Tako se čini da je Konstantinović konstruisao svoju palanku više gledajući u nesrećnu skučenost Hrvata, nego u, takođe sirotinjsko, srpsko dvorište. Jedino što hajdučki mentalitet ovih danas sve više očituje se kao preduzetni, sveobuhvatni svudaprisutni "srpski svet". A možda bi bila dovoljna i druga slika: razlika između jedne grabežljive šake, i druge, suviše skupljene, često potuljene, sakrivene kao figa u džepu. Sve ove razlike Šnajder je tačno osetio, bolje od mnogih. Raščijavajući, vlat po vlat, nijansu po nijansu jednih i drugih, naravno da mu je bilo više stalo da svoje analize izvede na vlastitom narodu. Jer tu onda trebalo je razdvojiti "dobre" od "loših" – ali kao da je to lako! Kad se zna da oba ova pravca, mentalna i moralna, streme u skoro svakom ljudskom biću, tu je ono mefistofelovsko kod Šnajdera, *...jer ja sam one snage deo, što svagda hoće zlo, a uvek dobro stvara...* Zato njegovi junaci deluju onako složeno, celovito, govori o tome jasno junak *Gamlleta,*da li sam bio kolaborant, ili sam se samo borio za čistu pozorišnu reč. Kako samo još većom diskrepancijom očituje se aktuelna, gavelinska sudbina Ljubiše Ristića, jednog inače od Šnajderovih reditelja, čije teatarske vrednosti neprikosnovene su, a kakve nepodopštine umeo je da izvede u vreme Miloševićeve strahovlade. Pisca ovog, svejedno, interesuje povijest, čiji vetar vitla one, po pravilu važne numere svake duhovne sredine... Kamov, Gema Bojić, Držić ...a najpre glumci!, onaj poseban narod koji svojim zanatom naginje tolikim ambivalencijama. Otud *Hrvatski Faust* ipak pokazuje se kao najznakovitije delo. Teatar Šnajderov, nakon znatnog evropskog renomea, ovde, u ovoj sredini, zahvaljujući njenoj uskogrudosti, skoro sasvim se ugasio. A možda zahvaljujući upravo toj okolnosti rasplamsao se bogati Šacov dar, njegovom prozom.

U ove dve poslednje knjige Slobodan je Šnajder, uz Jergovića, na vrhu hrvatskog romansijerskog umeća, *Anđeo nestajanja* seže onamo, započeto *Na rubu pameti.* Jer nije više samo u pitanju rasprava o jednom turbulentnom periodu povijesti, nego o dubokim nalazima, psihogramu čitave jedne nacije i ljudi uopšte. To je tekst koji istovremeno ne krije svoje otvoreno levičarstvo. Moj liberalizam možda tu nema posla, ali mimo njega, razumem da čestitim ljudima u prilikama osetnog desničarenja koje klizi ka fašizmu, ne preostaje ništa drugo, nego da se okrenu na tu stranu. Da u tome može biti ikakvog uspeha, pitanje je! Bela lađa sveta opasno se nakrivila, vremena *No pasaran!,*

negdanjeg narodnog fronta i snova o svetskoj revoluciji prošla su, na sceni onaj je čovek, izvorno poluzver i iz ovog izvedena njegova unezverenost.

Kako jedan pisac svetskog ranga može u tome ostati ravnodušan? U našoj literarno socijalnoj kulturi postoje dva modela polemike, njeno potpuno, skoro aristokratsko odsustvo u Andrića, nadoknađeno eksplozivno angažovanim reagovanjem u Krleže, potom u Kiša. Šnajder, naravno, naginje ovom drugom modelu. Ne mogu reći da uvek odobravam njegove reakcije, koje često tiču se bezvrednih povoda, u njegovim, uvek duhovitim replikama, ima svejedno ponešto sitničavosti. Samo što u tome ne vidim goli manjak kriterija, više mi je to znak jedne hereditarne crte Šacove, njegov prikriveni, a zapravo privlačni infantilizam. Slobodan Šnajder, svim svojim volumenom osamljeno je dete ovog sveta, mudra Crvenkapa među vukovima. U *Dnevniku apatrida* stoji moja posveta tom piscu u onaj čas skvrčenom u zagrebačkom podrumu pod raketama jednog suludog rata.

Ne znam tačno kada sam ga u davna vremena upoznao, ali pamtim taj skoro dečački lik koji sam još onda uporedio sa takođe infantilnim portretom pisca tate Ubu. Ako mi je Jergović protokolisani potomak, Šac je moj mlađi brat, nepravda je da ja ispraćam njega, umesto on mene.

Bora Ćosić